20 בדצמבר 2006
כ״ט בכסלו, תשס״ז

מושג

הציר המתון

הגדרה

המושג ״הציר המתון״ מתייחס לשיתוף פעולה לא רשמי בין מדינות ערב אסלאמיות-סוניות, ובכללן מצרים, ירדן, ערב הסעודית וחלק ממדינות המפרץ,[1] אשר חולקות סדר-יום מדיני המבוסס על אינטרסים ואיומים משותפים.

סדר-היום המשותף

בחודשים האחרונים, מגמות ואירועים מדיניים במזרח התיכון תרמו לגיבוש קואליציה ושיתוף פעולה בין מדינות הציר המתון. המגמות והאירועים הבולטים בהקשר זה הם ההשפעה הגוברת של איראן ומערך ההתנגדות; המשך פיתוח תוכנית הגרעין של איראן; ניצחון חמאס בבחירות ברשות הפלסטינית; המלחמה בין ישראל לחזבאללה; הסערה הפוליטית בלבנון; והמאבק המתמשך נגד הג׳יהאד העולמי.

כל אלה הבליטו את הצורך בקרב שליטי מדינות הציר המתון להתאחד ולשתף פעולה כדי לשמור על יציבות משטרם והיציבות האזורית. סדר-היום המשותף של מדינות הציר המתון בא לידי ביטוי בשלושה מישורים עיקריים:

1. יצירת מאזן כוחות מול ההגמוניה האיראנית המתהווה בדמות ׳הסהר שיעי׳;
2. מאבק נגד הג׳יהאד העולמי[2] המאיים על יציבות משטרי מדינות ערב;
3. יישוב הסכסוך הישראלי-ערבי אשר מהווה מקור לאי-יציבות פנימית ואזורית.

מאזן הכוחות מול הסהר השיעי

על אף המחלוקת הפוליטית עם סעודיה, מצרים וירדן, משטרו הסוני של סדאם חוסיין בעיראק (4/03) נתפס כחיץ מדיני אשר מנע את ההתפשטות האיראנית באזור. נפילת משטרו של חוסיין והקמתה של ממשלה שיעית חלופית (12/05), מעלות בקרב מדינות אלה את החשש מיצירת ׳סהר שיעי׳ בהובלת איראן.[3] לפיכך, נפילת משטרו של חוסיין הובילה את חלקן של מדינות ערב לחתור ליצירת מאזן כוחות מול האיום המתהווה.[4] בנוסף לשיתוף הפעולה הביטחוני בין מדינות הציר המתון,[5] הן פועלות גם בזירות הבאות:

---

1 מדינות המפרץ הרלבנטיות כוללות את קטאר, כווית, בחריין, עומאן, ואיחוד האמירויות הערביות. מידת מעורבותן בציר המתון משתנה.

2 המושג ״הג׳יהאד העולמי״ מתייחס לקבוצות טרור אסלאמיות אשר מקיימות ביניהן קשר רופף, ואין להן הנהגה מרכזית אחת. הן עושות שימוש בטרור כדי לקדם את משנתם הרדיקלית הכוללת את הפלת את המשטרים הערביים ה״כופרים״ ומאבק בארצות הברית, ישראל והמערב באופן כללי. (ר׳ Paz Reuven, **Middle East Review of International Affairs**, Vol.6 No.3 9/2002).

3 ר׳ ואלי נסר, **לוס-אנג׳לס טיימס**, 27/8/06 (באנגלית) ואיתן ברונר, **ניו יורק טיימס**, 10/12/06.

4 מלך ירדן, עבדאללה, צוטט כאומר כי ״האינטרס של איראן הוא ביצירת רפובליקה אסלאמית בעיראק; אם דבר זה יקרה, אנו נראה סדרה של בעיות חדשות שלא יהיו מוגבלות לגבולות עיראק בלבד״. הוא הזהיר מפני ״סהר שיעי״ שיתפרס מאיראן ועד לבנון דרך עיראק וסוריה אשר יערער את יציבותן של מדינות האזור ויציב אתגר לארצות הברית. (**גארדיאן**, 27/1/05).
ערב הסעודית הודיעה לארה״ב שהיא שוקלת לממן את הכוחות הסונים בעיראק במלחמתם נגד השיעים אם תיסוג ארה״ב מעיראק. כמו כן הודיעה כי היא מתנגדת בתוקף לשיחות בין ארה״ב לאיראן. (**ניו-יורק טיימס**, 13/12/06).

5 ארה״ב שואפת להגביר את שיתוף הפעולה בין ערב הסעודית ומצרים; בכירים במשרד החוץ של ארה״ב ביקרו במדינות המפרץ, במצרים, בלבנון ובירדן כדי להקים מסגרת הגנה אזורית. (ר׳ **וול סטריט ג׳ורנל**, 24/11/06).

- **מאזן כוחות גרעיני אזורי** – עמדתן המסורתית של מדינות ערב המתונות הוא לשמור על המזרח התיכון כאזור חופשי מנשק גרעיני. ואולם, לנוכח הפיתוח הגרעיני האיראני עולים קולות במדינות ערב המתונות הקוראים להצטרף לתהליך פיתוח גרעיני.[6]

- **תמיכה בכוחות ה-14 במאי בלבנון** – הניסיון של חזבאללה לשנות את המערכת הפוליטית הלבנונית (12/06), הנתפס גם כניסיון איראני להרחיב את השפעתה האזורית באמצעות מערך ההתנגדות,[7] מעורר דאגה בקרב מדינות הציר המתון. הציר המתון פועל לפיכך כדי לחזק את ׳כוחות ה-14 במאי׳ אשר מתנגדים לחזבאללה ולמעורבות האיראנית בלבנון.[8]

- **יציבות בעיראק** – הציר המתון מעוניין לצמצם את השפעתם של הגורמים בעיראק[9] אשר נתמכים על ידי איראן. לשם כך, מתאם הציר המתון את פעולותיו לחיזוק הכוחות המתונים בעיראק עם ארה״ב.[10]

יציבות פנימית

מדינות הציר המתון משתפות פעולה נגד האסלאם הקיצוני, הקשור לאיראן ומערך ההתנגדות או לג׳יהאד העולמי, אשר מערער על יציבותן:

- **הפעילות הפוליטית השיעית הגוברת** – האירועים בעיראק ובלבנון מעוררים גם את המיעוטים השיעים במדינות סוניות, כגון סעודיה וחלק ממדינות המפרץ, להגביר את פעילותם הפוליטית.[11]

- **הג׳יהאד העולמי** – הג׳יהאד העולמי מאיים על המשטרים הערבים ומערער את יציבותם. מדינות ערב השונות, ובכללן ירדן, ערב הסעודית ומצרים, נפגעו מהתקפות טרור של האסלאם הקיצוני בחודשים האחרונים.[12]

יישוב הסכסוך הישראלי-ערבי

הציר המתון מעוניין ביישוב כולל של הסכסוך הערבי-ישראלי מכיוון שהוא נתפס כאחד מהגורמים המרכזיים לתסיסה באזור. עליית חמאס לשלטון ברשות הפלסטינית (1/06) והברית האסטרטגית של תנועה זו עם איראן (12/06) מדאיגים את הציר המתון משום שהן יוצרות חשש שמגמות אלו יעוררו פעילות של תנועות אסלאמיות קיצוניות באזור. לכן, מדינות הציר המתון מגלות מעורבות גוברת בסכסוך הישראלי ערבי:[13]

---

6 נשיא מצרים חוסני מובארק הצהיר: ״אנו זקוקים לאנרגיה כדי למלא את הצרכים של הדורות הבאים... וזה כולל את השימוש באנרגיה גרעינית לצורכי שלום. אנו לא זקוקים לאישור מאף גורם.״ (ר׳ **סוכנות הידיעות הצרפתית**, 19/11/06).

בפסגה בריאד של מועצת המפרץ לשיתוף פעולה (101/12/06), פרסמו מנהיגי מדינות המפרץ הצהרה: ״למדינות האזור יש את הזכות לטכנולוגיה גרעינית למטרות שלום״. בנוסף, שר החוץ הסעודי הנסיך סעוד אל-פייצל, הצהיר: ״הטכנולוגיה הגרעינית הינה טכנולוגיה חשובה ליצירת אנרגיה, ומדינות המפרץ יצטרכו אותה באופן שווה״. (ר׳ **ניו יורק טיימס**, 11/12/06).

7 ר׳ מראות: ״זרועות התמנון של מערך ההתנגדות״.

8 במהלך היום השני להפגנות בלבנון אשר הוביל החזבאללה, הזהיר נשיא מצרים מובארק מפני ״הכוחות זרים״ המסייעים לשיעים הלבנונים. ״אני חושד שהמחאות ימשיכו, יהפכו למחאה עדתית... אף אחד לא יוכל לעצור אותם... דבר אשר מותיר את [לבנון] בסכנה קיומית״ (ר׳ **בוסטון גלוב**, 6/12/06).

מצרים, ירדן וערב הסעודית ניסו לחזק את כוחות ה-14 במאי בלבנון (ר׳ **דיילי סטאר**, 2/12/06; **Ynet**, 2/12/06; **Ynet**, 1/12/06; **דיילי סטאר**, 29/11/06). בנוסף, עמר מוסא, מזכ״ל הליגה הערבית, ביקר בביירות פעמים רבות כדי לתווך בין הפלגים הלבנונים.

9 ארה״ב יחד עם ערב הסעודית, ירדן ומצרים ביקשו לתקוע טריז בין ראש הממשלה השיעי בעיראק, מאליכי, ואיש הדת השיעי מוקתדא אל-סאדר המקורב לאיראן. (ר׳ **ניו יורק טיימס**, 28/11/06).

10 נשיא ארה״ב בוש פגש את ראש הממשלה העיראקי מאליכי ומלך ירדן עבדאללה בירדן (**הראלד טריביון**, 29/11/06). סגן נשיא ארה״ב צ׳ייני ביקר בערב הסעודית 25/11/06; קונדוליזה רייס פגשה רבות את שרי החוץ של ערב הסעודית, ירדן ומצרים (**הארץ**, 1/12/06; **הארץ**, 4/10/06).

11 המיעוט השיעי בערב הסעודית חי באחד האזורים העשירים ביותר בנפט והוא מבקש להרחיב את השפעתו הפוליטית. כווית ובחריין גם מנסות לשמר את האיזון בין האוכלוסיות הסונית והשיעית של מדינותיהן (**וול סטריט ג׳ורנל**, 24/11/06).

12 דוגמאות לכך הם פיגועי התאבדות בירדן (CNN, 10/11/06) ובמצרים (CNN 24/1/06) והניסיון לפוצץ את מתקני הנפט בערב הסעודית בינואר 2006 (BBC, 24/1/06).

13 ירדן, מצרים ,ערב הסעודית ואיחוד האמירויות הערביות יצרו ״קוורטט ערבי״ בניסיון למקד את תשומת הלב הבין-לאומית בתהליך השלום הישראלי-ערבי וכדי להחליש את איראן וסוריה (**פיננשל טיימס**, 29/11/06).

המלך עבדאללה הירדני הצהיר: ״העדיפות הראשונה... היא [הסכסוך] הישראלי-פלסטיני כיוון שהוא מהדהד אל מחוץ ... לגבולות של העולם הערבי והמוסלמי... ונותרת הסוגיה הרגישה העיקרית באזור שלנו ושל העולם... ניתן לתרגם את ההשפעה

- **עמדת התיווך** – הליגה הערבית אישרה לאחרונה מחדש את היוזמה הערבית לשלום (היוזמה הסעודית) ושליחים ממצרים וירדן מתווכים תדיר בין ישראל לפלסטינים.[14]
- **תמיכה באבו מאזן** – הציר המתון מנסה לשתף פעולה כדי לתמוך ביו״ר הרשות הפלסטינית, אבו מאזן, אשר מצהיר על רצונו לנהל משא ומתן עם ישראל.[15]
- **הידברות זהירה עם ישראל** – הציר המתון מנהל מגעים שוטפים, גם אם לא תמיד פומביים, עם מנהיגים ישראלים.[16]

סוף.

הרגשית [שהוא] יוצר לחוסר הביטחון והתסכול במזרח התיכון ובעולם הערבי. עבורי זהו העדיפות הראשונה״ (**ABC News**, 26/11/06).

נשיא מצרים מובארק: ״כל התקדמות במסלול השלום הישראלי-פלסטיני תשפיע לחיוב גם על שאר המשברים במזרח התיכון, בעיראק ובמקומות אחרים״ (**סוכנות הידיעות הצרפתית**, 6/12/06).

14 מצרים שיחקה תפקיד מרכזי בהשגת הסכם המעברים (הסכם רפיח), והיא מתווכת בין ישראל והפלסטינים בניסיון להביא לשחרורו של החייל החטוף גלעד שליט.

מלך ירדן עבדאללה הצהיר: ״ירדן תקיים קשר עם מנהיגים ישראלים בתקופה הקרובה בנוסף.. [וגם].. עם מנהיגים פלסטיניים כדי ...לחזק את האמון ההדדי ולתרום להתקדמות בתהליך השלום״ (**הארץ**, 18/12/06).

15 ערב הסעודית, מצרים וירדן מנסות לגשר בין יו״ר הרש״פ אבו מאזן והחמאס במטרה להקים ממשלת אחדות (**סוכנות הידיעות הצרפתית**, 20/11/06). מצרים וקטאר גם מנסות לתווך בעסקת שליט ואף יצאו בהאשמה פומבית נגד החמאס שהכשיל את השיחות (**הארץ**, 28/9/06; **ג׳רוזלם פוסט**, 28/9/06).

16 שרת החוץ ציפי לבני, הוזמנה לקטאר (**הארץ**, 29/10/06); דווח כי ראש הממשלה אולמרט נפגש מספר פעמים עם מנהיגים מערב הסעודית (**ג׳רוזלם פוסט**, 2/12/06).

ראש הממשלה אולמרט הצהיר כי ״נסתייע ... במדינות הערביות השכנות החותרות לפתרון הסכסוך ביניינו בדרכי שלום ובהן: ממלכת ירדן, מצרים, ערב הסעודית ומדינות המפרץ... הקולות ששמענו ממדינות אלה, בדבר הצורך בהכרה במדינת ישראל וקיום יחסים נורמלים עימה, כמו למשל חלקים ביוזמת השלום הסעודית הם חיובים...״ (**אתר ראש הממשלה**, 27/11/06).

בנאום הפתיחה של הכנסת (16/10/06) אולמרט גם הצהיר כי הוא ״שמח שציר של מדינות ערביות מתונות נוצר כדי לקחת חלק בניסיון לבלום את השפעתה של איראן באזור״.